

MONIKA LAZAR, SVETLOBI NAPROTI

Jure Vuga

Monika Lazar je pesnica in slikarka, rojena v Tolminu. Danes živi v Kobaridu. Spoznala sva se marca letos v Trstu na literarnem branju, po zaključku katerega mi je pokazala brošuro razstave njenih del, ki jo je v Čedadu leta 2017 uredil Enzo Santese. Takoj sem prepoznal kvaliteto njenih platen in se zavzel, da bi v Ljubljani postavili njeno razstavo. Pobudo je sprejel Andrej Lokar iz Kud Kdo? in od zamisli do realizacije ni trajalo dolgo.

Monika Lazar je po končani srednji oblikovni šoli v Ljubljani opravljala sprejemni izpit na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje, vendar ni bila sprejeta. Odločila se je za študij na likovni akademiji v Benetkah, katere programi pa še niso bili akreditirani kot enakovreden univerzitetni študij. V času njenega bivanja v Benetkah, so se vrstile stavke, predavanja so odpadala in študentje so bili prepuščeni lastni iniciativi. Monika Lazar je zato razočarana opustila študij (da bi se preživljala je v lagunskem mestu sodelovala v restavratorskem centru Centro Internazionale della Grafica in restavriral stare tiskovine). Preselila se je v London kjer se je prek tečajev specializirala za izdelovanje srebrnega nakita. Kasneje se je vrnila domov v Posočje in se posvetila upravljanju družinskega podjetja. Kreativni impulz je izražala v pisanju poezije kjer se podoba reke pogosto pojavlja tako kot na njenih slikah. V pesmi *Lačno srce* iz zbirke *Nekdo kliče* zapiše: *vdahni in razlij reko / postala bo tek / okoli kamna / ki skriva / tvoje lačno srce.*

Notranja nuja po slikanju jo je vodila, da se je leta 2009 vpisala na Visoko strokovno šolo za risanje in slikanje v Ljubljani kjer je leta 2012 diplomirala. Zaradi dovršenosti njenih del so ji ob prijavi predlagali, da bi se vpisala neposredno v zadnji četrti letnik, kar je odklonila. Ob študiju je izkušala čedalje bolj nepotešljiv eros do vednosti: privlačile so jo zgodovina, umetnost in filozofija. Kmalu za tem se je vpisala na magisterij iz umetnostne zgodovine na videmski univerzi kjer trenutno pripravlja magistrsko nalogo in se posveča pojmu svetega v umetnosti. Lazarjeva se vseskozi zanima tudi za različna duhovna izročila: pritegnila so jo filozofija armenskega misleca in mistika Georga Gurdjieffa, indijska Ajurveda, meditacija, krščanska mistika in renesančni hermetizem (ki ga je absorbirala na odličnih predavanjih profesorja Mina Gabrieleja na univerzi v Vidmu).

Monikinega gravitacijskega središča ni predstavljala Ljubljana, temveč kvečjemu italijanski kulturni prostor (Benetke, Videm), kar je zaznamovalo tudi njeno likovno senzibilnost. Pesnik

Giuseppe Ungaretti v pesmi *I fiumi* (Reke) opisuje lastno zaznamovanost z doživetjem Soče v času prve svetovne vojne in Nila ob bregovih katerega je odraščal. Tudi pesnica in slikarka Monika Lazar v svojih delih snuje poklon divji neukročeni pokrajini Posočja ter mehki jantarni in ljudomili naravi Mediterana s palmami, slokimi drevesi in sfingami. Tudi v njenem opusu ima Egipt pomembno mesto: je topos daljnih mitoloških evokacij, prinašalec neizrekljivih skrivnosti in idealizirano zatočišče preganjane biblične svete družine, s katero se je avtorica poistovetila v trenutku neizprosne eksistenčne izpostavljenosti. V njenem imaginariju je globoko sedimentirana izkušnja italijanske renesanse z mitologiziranimi pokrajinami kot jih je videla pri Tizianu, Tintoretu, Annibalu Caracciju in v »capriccih« (kompozitnih pokrajinah z ruševinami) poznobaročnih beneških avtorjev v katerih se drobne figure stapljajo z veličastno naravno kuliso.

Obvladovanje figure, ki ga izkazuje, je naravnost izvrstno, akademsko dovršeno, kar je razvidno iz portretov družinskih članov (poteze katerih prepoznavamo na njenih delih) in vtisa spontanega gibanja, ki ga premorejo njene figure. Kljub obvladovanju figuralike se slikarka zavestno odloča, da se v nekaterih delih odpoveduje realistični brezhibnosti in forme razgrajuje kot bi jih želela dematerializirati v navzočnosti presežnega. Njena dela imajo kljub veliki slikovitosti to lastnost, da delujejo emblematično in markantno tudi na fotografiji (oziroma, ko jih opazujemo od daleč): nadrobnosti se tedaj porazgubijo, jasneje pa se izrazi njihova abstrahirana simbolna dimenzija in skladna geometrijska zasnova.

Avtorica pravi, da se zanjo slika pojavi v notranji viziji. Kot se rodi verz ali metafora v katero se ovije duša, da bi se v zavest dvignila neka realizacija ali uvid. Včasih napreduje z veliko naglico, iz notranje nuje, drugič spet podobe dolgo pili in nanaša plast za plastjo, ki prekrivajo »pentimente« kakor v ciklu slik s Križanim, ki so posebej goste in slikarsko »zrele«, morda prav zato ker so plod dolgega »saturničnega procesa« nastajanja. S pivnanjem barve iz platna dosega akvarelne učinke in pretanjeno prosojnost (*diafanost*) podobe, ki zmore pred oči priklicati dimenzijo globine.

Na razstavi so izobešena dela, ki so nastala v časovnem obdobju treh let od 2016 do 2018. Ustvarjalna faza, ki je tej predhodila, je zaznamovana s temnejšimi toni. Osebno avtoričino izkustvo (občutki potisnjenosti na rob, izgnanstva, tujstva v svetu in nesprejetosti) so se leta 2016 v njenem domišljijem svetu metaforično preplastili z bibličnimi dogodki pregona svete družine. Proces slikanja je tedaj postal proces simbolične osmislitve lastne usode. Biblične osebe v slikarstvu starih mojstrov najdejo zatočišče v razsežnosti narave. Sodobni meščani, pohodniki in turisti, v očeh Monike Lazar nismo drugačni od ljudi vseh časov. Naša iskanja in

stremljenja ostajajo nespremenjena. Avtorica celo kajakaše na Soči slika ožarjene z zapredkom svetlobe (delo tokrat ni razstavljeno). Vsakdanji prizor izletnikov na kolesu in v družbi psa (v preobleki biblične zgodbe), je v ciklu Beg v Egipt povzdignjen v vzvišeno luč kozmičnega dogodka. Na platnu Počitek ob reki iz istega cikla se pokrajina okoli oseb sloji v koprene, ki zarisujejo idealno geometrijo kroga oziroma očesa. V avtoričini pesmi *Zelenomodri sen*, posvečeni Soči, beremo verz: *V nenehnem teku / zelenomodro oko*. Imaginarija pesnice in slikarke se tukaj znova spajata in sooplajata.

Eno meni najljubših del iz tega cikla je platno, naslovljeno *Sfinga* iz leta 2017. Nad dečkom, ki zavzema idejno mesto Jezuščka, bedi figura sfinge kot emblem misterija oziroma neznanke Usode. Razvidno je, da se je avtorica napajala pri vodnjaku hermetične renesančne tradicije za katero je bil Egipt sinonim izvirne nepotvorjene modrosti. Starodavna resnica se neposredno (nediskurzivno) izreka v podobah-hieroglifih, ki v bivanje priklicujejo skrivne sile narave. Obelisk oziroma sfinga sta simbola egipčanske gnoze. Renesančniki so jo imenovali *prisca theologia* ali *philosophia perennis*. Sveto mora biti zavito v molk, ki ga varuje pred razvrednotenjem. V pesmi z naslovom *Jaz sem Monika* zapiše: *V votlem nad mano / odmev / votlo nad slehernim / prisostvuje* in tako izrazi vrhovni pomen praznine, od koder se vse poraja. Egipt, ki je bil domovanje Mojzesa in Hermesa Trismegista, je postal pribežališče svete družine. Pod zaščito starodavne modrosti v podobi sfinge slikarka želi postaviti tudi sodobnega človeka v njegovem najnežnejšem in naj-dojemljivejšem otroškem stanju. V barvnem sfumatu, ki spominja na *aurora borealis*, se odraža neubesedljivi odgovor na sfingino uganko.

Leta 2014 je bilo po daljšem restavratorskem posegu v Čedadu javno razstavljeno razpelo iz 12. stoletja. Srečanje Monike Lazar s križanim iz Čedada je izzvenelo v ciklu slik Plešoči Kristus, Prerokba in Sodba. Slednje predstavlja osrednje delo omenjenega cikla s podobo velikega križa, ki se ožarjen z mistično svetlobo zarisuje na nebu, dvignjen nad figurami orantov, med katerimi je mogoče prepoznati obrise sedeče moške figure, ki povzema asirsko-babilonsko plastiko. Tudi v delu Prerokba se ponovijo arhaične komponente v figuri s trinožnikom (atributom prerokinje Pitije), kar upravičuje naslov dela.

Letos poleti sem kot član koprške komisije, ki je naročila novo oltarno sliko za obnovljen baročni ulični oltar v mestni četrti Bošadraga, Moniko Lazar nagovoril, naj predloži svoj osnutek oltarne slike z motivom Marije morske zvezde ali *Stella maris* za omenjeni natečaj. Monika Lazar je sprejela povabilo in naslikala predlogo Marije nad vzvalovanim morjem, ki se je uvrstila v ožji izbor. Komisija je naposled izbrala delo akademskega slikarja Tomaža Perka, katerega svečano odkritje se je dopolnilo v nedeljo 11. novembra v Bošadragi. Ob pripravah na

to naročilo se je Lazarjeva poglobila v ikonografijo Marije *Stella maris* in v Lavretanske litanije, iz česar je izšel cikel njenih novih del z naslovom Lavretanske litanije. Dve izmed teh del sta predstavljeni na razstavi. *Virgo potens*, ki smo ji podelili posebno mesto, dominira na prazni steni kot izraz odločne sodobne ženske; volje, ki se ji ni treba odpovedati mehkobi. Sloka mlada dama je upodobljena v koraku, njeno dinamiko krepi vzvalovana obleka. Za njo se zarisujejo svetlobni krogi. Njen popek je središče prostora, od koder se širijo silnice koridorja beline, ki sega do robov stene. Slika komunicira s podobo druge sublimirane ženske figure, naslovljene *Regina pacis*. Obdana je z dekorativnimi vzorci sinic, ki platnu podeljujejo vtis tkanine.

V nekaterih delih slikarka tematizira in »predeluje« osebne dogodke. Nosečo hči je naslikala v drži Venere iz Giorgionejeve Nevihte z eksistencialno zamaknjenim pogledom. V sredini platna je brezno, ki ga zarisujejo korita Soče z dodatkom gora z ozadju. Na drugem bregu vidimo mladega zeta s palico (v vlogi mladeniča iz Nevihte). Na dnu platna se zarisuje prehod, ki vendarle omogoča integracijo prišleka v družino. Oče z deklicama iz cikla Beg v Egipt se pojavlja na sredinskem platnu. Portreti realistično upodobljenih deklic v pastelnih barvah pa so vidni na stenah med okni.

Danes ni lahko ustvariti nagovornega in duhovno bogatega sakralnega dela, vendar to Moniki Lazar odlično uspeva. Njene stvaritve so kot prosojne dematerializirane meglice iz katerih vznikajo polnoplastične figure, prežarjene z intenzivno transcendentno luminozitetjo, ki jo izžarevajo tudi same. V pesmi *Slutnja* Monika zapiše: *Morje in tisto neznansko nad njim / se izmenično vdihujeta in izdihujeta*. Ta verz lepo opiše občutje prehajanja in stapljanja z Enim, ki ga začutimo v njenem slikarstvu. Figure so pogreznjene v pokrajino, ki se je usločila njihovi emanirajoči prisotnosti, da bi jih objela. Na ta način nastajajo geometrijsko zasnovane kompozicije z izrazitim osrednjim svetlobnim poudarkom. Monika Lazar je razvila samosvoj ekstatičen, eteričen slog, pretkan z lučjo, z mističnim izkustvom bivanja, z misterijem, ki se manifestira v naravi, v svetlobi, v posvečeni hieratični drži figur, simbolni geometriji križa in kroga in emblematičnosti molka. Njeno slikarstvo je slikarstvo močnih vtisov. Srečanje z njenimi deli, je izkušnja svetlobe, prežarjenosti. Zaradi izrazitih mitoloških elementov in idealizacije, nas njene slike spominjajo na obdobje simbolizma in romantike. V njih se pojavlja subjekt, katerega težnja je oditi iz mesta v naravo. Religiozna izkušnja, ki jo ta subjekt poraja, je predindustrijska (bolj se zdi sorodna srednjeveški oziroma renesansančni »numinozni religioznosti«, kakor današnjemu pragmatizmu in skepticizmu). To »arhaično« pojmovanje sveta je na njenih platnih nonšalantno vkodirano v sodobni svet, v naš vsakdan. Zdi se, da nas

slikarka želi pripraviti do prisluškovanja intimnega, komaj zaznavnega; tega kar je pod površjem in se razodene zgolj, če se zmoremo zastreti pred šumi okolja in izostriti čute. Tedaj se trepetajoča luč notranje živosti zaiskri v sijaju, ki zmore presvetliti bližnjo in daljno okolico. Naj sklenem z verzi iz že omenjene pesmi Giuseppeja Ungarettija, ki je prav ob Soči zaslutil, da je »una docile fibra dell'universo« (»krotko vlakno veselja«) tako kot to sporočajo figure v delih Monike Lazar in ona sama v pesmi *Upanje*, ki bi vam jo rad prebral v celoti:

UPANJE

V ponavljajočem zatišju

Kalitvene nevidnosti

Čakajoča črnina drhti

Na zunaj vsa pusta

Iz jedra vzhaja

Barvitost občutja

Narašča in utripa

Vsak hip bo razkrita

Skrivnost svetega spisa

Če le dotakne se me

Milina velikega svetila